

Fordypningsoppgave

VBU723 Psykososialt arbeid med barn og unge

Monster, overgriper eller hvem som helst - hvordan forstå unge som begår seksuelle overgrep

Ina Killingrød Greve

Totalt antall sider inkludert forsiden: 34

Molde, 24. mai 2017

Obligatorisk egenerklæring/gruppeerklæring

Den enkelte student er selv ansvarlig for å sette seg inn i hva som er lovlige hjelpemidler, retningslinjer for bruk av disse og regler om kildebruk. Erklæringen skal bevisstgjøre studentene på deres ansvar og hvilke konsekvenser fusk kan medføre. Manglende erklæring fritar ikke studentene fra sitt ansvar.

Du/dere fyller ut erklæringen ved å klikke i ruten til høyre for den enkelte del 1-6:		
1.	Jeg/vi erklærer herved at min/vår besvarelse er mitt/vårt eget arbeid, og at jeg/vi ikke har brukt andre kilder eller har mottatt annen hjelp enn det som er nevnt i besvarelsen.	☒
2.	Jeg/vi erklærer videre at denne besvarelsen: <ul style="list-style-type: none"> • ikke har vært brukt til annen eksamen ved annen avdeling/universitet/høgskole innenlands eller utenlands. • ikke refererer til andres arbeid uten at det er oppgitt. • ikke refererer til eget tidligere arbeid uten at det er oppgitt. • har alle referansene oppgitt i litteraturlisten. • ikke er en kopi, duplikat eller avskrift av andres arbeid eller besvarelse.	☒
3.	Jeg/vi er kjent med at brudd på ovennevnte er å <u>betrakte som fusk</u> og kan medføre annullering av eksamen og utestengelse fra universiteter og høgskoler i Norge, jf. Universitets- og høgskoleloven §§4-7 og 4-8 og Forskrift om eksamen §§14 og 15.	☒
4.	Jeg/vi er kjent med at alle innleverte oppgaver kan bli plagiatkontrollert i Ephorus, se Retningslinjer for elektronisk innlevering og publisering av studiepoenggivende studentoppgaver	☒
5.	Jeg/vi er kjent med at høgskolen vil behandle alle saker hvor det forligger mistanke om fusk etter høgskolens retningslinjer for behandling av saker om fusk	☒
6.	Jeg/vi har satt oss inn i regler og retningslinjer i bruk av kilder og referanser på biblioteket sine nettsider	☒

Publiseringsavtale

Studiepoeng: 15

Veileder: Helene Hoemsnes

Fullmakt til elektronisk publisering av oppgaven

Forfatter(ne) har opphavsrett til oppgaven. Det betyr blant annet enerett til å gjøre verket tilgjengelig for allmennheten (Åndsverkloven. §2).

Alle oppgaver som fyller kriteriene vil bli registrert og publisert i Brage HiM med forfatter(ne)s godkjenning.

Opgaver som er unntatt offentlighet eller båndlagt vil ikke bli publisert.

Jeg/vi gir herved Høgskolen i Molde en vederlagsfri rett til å gjøre oppgaven tilgjengelig for elektronisk publisering:

ja   nei

Er oppgaven båndlagt (konfidensiell)?

ja   nei

(Båndleggingsavtale må fylles ut)

- Hvis ja:

Kan oppgaven publiseres når båndleggingsperioden er over?

ja   nei

Dato: 24. mai 2018

Antall ord: 8686

«En populær gutt «kan ikke» bli dumpa, det går ut over hans status. Derfor kan det lett ende med enten overgrep, ufrivillig sex eller at han setter ut rykter om at noe har skjedd hvis det ikke skjedde noe » (Barneombudet, 2017)

Sammendrag

Tradisjonelt har vi tenkt at seksuelle overgrep blir begått av voksne, fortrinnsvis menn. Dersom en ungdom har vist en bekymringsfull eller skadelig seksuell adferd har dette blitt forklart som utforskning eller eksperimentering. Nyere forskning viser at 30 – 50 % av seksuelle overgrep mot barn – og unge blir begått av barn – og unge. Et overgrep begått av en ungdom kan være like skadelig som et overgrep begått av en voksen. For å forhindre at barn – og unge begår overgrep må vi vite noe om hvilke risikofaktorer som kan predikere denne adferden. Med bakgrunn i dette er problemstilling for oppgaven ”hvordan kan vi som fagpersoner forstå unge som begår seksuelle overgrep”. Studien er et litteraturstudium, hvor problemstilling blir belyst av artikler, rapporter og annen relevant teori. Forskningsartiklene er et resultat av systematisk søk i anerkjente databaser. Forskning viser at det ikke er en enkelt faktor som kan forklare hvorfor noen unge begår seksuelle overgrep. Det antas å ta et komplekst årsaksforhold. Det er imidlertid noen fellestrekk som går igjen hos unge med overgrepsadferd. De er unge, de vokser opp i fattigdom og med vold i hjemmet. De sliter på skolen, sosialt og har foreldre som ikke stiller opp. Mange unge som begår seksuelle overgrep kommer med andre ord fra familier med en rekke belastninger og vansker på flere områder. Det som imidlertid skiller dem fra andre ungdommer med antisosiale tendenser er den seksuelle faktoren. Det å begå seksuelle overgrep er ikke utelukket drevet av makt eller aggresjon, det ligger også en seksuell lyst eller drift der. For å forhindre at unge begår seksuelle overgrep er det viktig å starte tidlig å snakke om seksualitet. Normalisere og lære unge å sette grenser, både for seg selv og for andre. Åpenhet rundt sex, samliv og at bare ja er ja kan bidra til at ungdom, som allerede er i risikozonen, tar et annet valg enn om vi velger å la være å snakke om et tabubelagt tema.

Nøkkelord: unge som begår overgrep, risikofaktorer, seksuelle overgrep, misbruk, forebygging

Innholdsfortegnelse

1.0	Innledning	1
1.1	<i>Bakgrunn for valg av tema</i>	1
1.1.1	Personlig relevans for oppgaven	2
1.2	<i>Presentasjon og utdyping av problemstilling</i>	2
1.3	<i>Avgrensning og presisering av problemstilling</i>	2
1.3.1	Definisjon av sentrale begrep	3
	Seksuelle overgrep	3
	Unge som begår seksuelle overgrep	3
	Overgrep mot barn og overgrep mot jevnaldrende	4
1.4	<i>Oppgavens disposisjon</i>	4
2.0	Teori	5
2.1	<i>Barns utvikling – tilknytningsteori og selvregulering</i>	5
2.2	<i>Barns seksualitet: hva er naturlig og normalt og hva er problematisk?</i>	6
2.3	<i>Marshall's og Barbarees multifaktorielle teori</i>	7
3.0	Metode	9
3.1	<i>Litteratursøk og datainnsamling</i>	9
3.1.1	PI(C)O skjema	9
3.1.2	Inklusjons – og eksklusjonskriterier	9
3.1.3	Databasesøk	10
3.2	<i>Metodekritikk</i>	10
3.2.1	Søkeprosess og inklusjonskriterier	10
3.3	<i>Kildekritikk</i>	10
3.3.1	Kvalitetsvurdering	10
3.3.2	Etiske aspekter	11
3.3.3	Valg av artikler og litteratur	11
3.3.4	Valg av perspektiv	11
4.0	Hvem er den unge overgriperen?	13
5.0	Monster, offer eller hvem som helst	16
6.0	Hvis du leter etter et monster...	22

1.0 Innledning

1.1 Bakgrunn for valg av tema

“ En av de viktigste tingene fremover vil bli å bekjempe monstrene på nettet som begår overgrep mot barn” (Holmes og Skjetne 2018), sa Sylvi Listhaug da hun ble innsatt som justisminister. For det er jo sånn at vi tradisjonelt har tenkt at seksuelle overgrep blir begått av monstre. En lokkemann. En ekkel gammel gubbe. Den siklende mannen i parken som blottet seg, eller til nøds en gymlærer eller trener som har vist stor interesse for de unge jentene. “Bjørn prøvde å putte tissen sin inn her” fortalte den åtte år gamle jenta mens hun pekte mot underlivet sitt. Bjørn er storebroren på 14 år (Kleive 2017).

“En 15 år gammel gutt er i Trondenes tingrett dømt til ungdomsstraff i institusjon etter å ha blitt funnet skyldig i seksuell omgang og voldtekt av sin 7 år gamle søster” (NRK 2018).”16 – åring må sone – dømt for å ha misbrukt tre mindreårige jenter” (Hultgreen 2018). Gjennom flere år har Kripos (2017) påvist at antall voldtektsanmeldelser hvor den anmeldte er mindreårig øker. Registreringer fra 2016 viser 950 seksuallovbruddsaker, der den anmeldte var under 18 år. 376 saker er registrert som voldtekt eller seksuell omgang med barn under 14 år, hvor gjerningsperson var under 18 år (Kripos 2017).

Forskning viser at 30 % - 50 % av alle overgrep mot barn begås av andre barn og unge (Ingens og Kleive 2011, Kripos 2017, Kruse 2011, Bendiksbj 2008). Seksuelle overgrep kan, uavhengig av gjerningspersonens alder, gi omfattende helseskader og varig belastning for den som blir utsatt. Det er også et viktig poeng at adferden også kan være skadelig for gjerningspersonen (Strange 2012). Tradisjonelt har det vært stor motstand mot å rette oppmerksomhet mot unge med skadelig seksuell adferd. Dersom barn – og unge har fortalt om seksualisert handlinger begått av andre unge, med vold eller mot deres vilje, har dette stort sett blitt forklart som nysgjerrig utforskning eller uskyldig utprøving (Strange 2012). Å stemple en 13 eller 15 åring som overgriper er ikke lett. Verken for den unge som har fått et stempel det er vanskelig å bli kvitt eller for fagpersonene rundt. Da kan det være lettere å lukke øynene, kalle det for utforskning og håpe at de vokser det av seg.

1.1.1 Personlig relevans for oppgaven

Et trekk ved samfunnsutviklingen de senere årene er seksualisering av barndommen. Sex blir brukt som virkemiddel i reklame og media, i motebransjen, musikkindustrien og ungdomskulturen. Man blir eksponert for sex mye tidligere nå enn før. Man er bare et tastetrykk unna for å komme bort i det som er av porno på nett og det er lett å ta bilder av seg selv eller andre og dele i sosiale medier. Mange har ikke reflektert over hva eksperimenterende, seksualisert adferd gjør med dem. Ungdom kan mye om kjønns sykdommer og sexstillinger. Men lærer de nok om å respektere egne og andres grenser?

Som sykepleier er jeg opptatt av ungdom og seksualitet. Den positive seksualitet – den som handler om å holde i hånden, om kjærtegn, hudkontakt – og ikke minst om nærhet og kjærlighet. I november 2016 var jeg på en fagdag i regi av Senter mot incest og seksuelle overgrep (SMISO). Temaet var barn – og unge med bekymringsfull og skadelig seksuell adferd. Jeg innså at for å kunne fortelle ungdom at de er god nok. For å kunne snakke med de om den normale seksualiteten – om nærhet og kjærlighet, må jeg vite noe om hvorfor noen ungdommer utvikler en bekymringsfull eller skadelig seksuell adferd.

1.2 Presentasjon og utdyping av problemstilling

På bakgrunn av overnevnte har jeg kommet frem til følgende problemstilling: *Hvordan kan fagpersoner forstå unge som begår seksuelle overgrep?* Utgangspunkt for problemstillingen har vært et ønske om økt kunnskap om hvorfor noen unge utvikler en overgrepsadferd. Med økt kunnskap håper jeg at jeg kan bli en bidragsyter til å avdekke og deretter kunne forebygge at ungdom utsettes for eller begår seksuelle overgrep.

1.3 Avgrensning og presisering av problemstilling

Det er nødvendig å avgrense problemstillingen slik at studien ikke blir for omfattende. Studien bygger i all hovedsak på kunnskap som er basert på ungdommer som har kommet i kontakt med politi eller hjelpeapparat. Sannsynligvis utgjør disse en liten del av det totale antall ungdommer som har begått seksuelle overgrep. Det er dermed ikke gitt at funn i denne studien kan generaliseres til å gjelde alle ungdommer som begår seksuelle overgrep. De aller fleste overgrep blir begått av gutter (Ingens og Kleive 2011, Andersen 2014, Askeland, Jensen og Moen 2017, Kripos 2017). Kripos (2017) oppga at 2 % av de anmeldte i 2016 var jenter. Jeg har ikke valgt å skille på kjønn i studien, men man kan da

anta at funnen i hovedsak vil gjelde blant gutter og ikke automatisk kan generaliseres til å gjelde begge kjønn. I oppgaven vil hovedfokuset være på hvordan man kan forstå hvorfor noen unge begår seksuelle overgrep, og jeg vil i liten grad komme inn på skader, senskader og skadeomfang som følge av seksuelle overgrep. Både i litteratur og fra politisk hold har det vært konkludert med at det mangler et tilstrekkelig behandlingstilbud til unge som begår seksuelle overgrep i Norge (Ingens og Kleive 2011, Askeland, Jensen og Moen 2017, Kruse 2011). I Norge er det noen få lokale enheter i Bergen, Trondheim, Tromsø og Kristiansand som innehar spisskompetanse i møte med unge med SSA (Askeland, Jensen og Moen 2017). Jeg vil imidlertid ikke gå i dybden på behandlingstilbudet til unge med SSA da det ikke inngår som en del av denne studien.

1.3.1 Definisjon av sentrale begrep

Seksuelle overgrep

Når jeg i oppgaven benytter begrepet seksuelle overgrep omfatter dette alle handlinger som i Straffeloven (2005) kapittel 26 blir beskrevet som seksuelle handling / adferd / omgang. Dette er i tråd med V27¹'s definisjon av skadelig seksuelle adferd, og blir beskrevet som adferd som kan være skadelig for den fornærmede, men også for ungdommen som utøver den.

Unge som begår seksuelle overgrep

Både i norsk og internasjonal litteratur blir man beskrevet som *ung overgriper* dersom man har fylt 13 år. Skillet mellom barn og unge er satt til når overgriperen kommer i tenårene, med de mentale og kroppslige endringer dette medfører. Unge overgripere er et etisk utfordrede og kontroversielt begrep. Grunnlaget for ytringen er at ingen barn er en overgriper, men en person som har utført et overgrep (Andersen 2014, 102, Askeland, Jensen og Moen 2017). Ingens og Kleiva (2011,17) mener også at definisjonen er uheldig, og at en bør benytte *unge som har begått seksuelle overgrep*. Dette fordi ”unge overgripere” høres ut som en personlig egenskap, noe man *er* som ikke lar seg endre. Kanskje spesielt for ungdom er denne beskrivelsen uheldig, da de er på et stadium i livet hvor der det å finne sin egen identitet er en viktig forandringsprosess (ibid). I oppgaven har

---

¹ V27 er en klinisk ressursenhet i Helse Vest ved Betanien BUP som ble etablert i 2003. V27 skal inneha spisskompetanse på feltet barn – og unge som utøver SSA samt videreformidle denne kunnskap til andre BUP'er i Helse – Vest.

jeg derfor i hovedsak valgt å bruke begrepet unge som begår seksuelle overgrep eller unge med SSA (skadelig seksuell adferd). Dette for å skille mellom individ og handling.

Fagperson

Når jeg i oppgaven benytter begrepet fagperson har jeg valgt å definere det som en person med formell kompetanse innenfor fagområdet. Jeg har valgt å ikke begrense det til en konkret yrkestittel som psykolog, sykepleier eller pedagog, men ha fokus på fagpersoner som møter ungdommen.

Overgrep mot barn og overgrep mot jevnaldrende

I litteraturen er det trukket opp et skille mellom overgrep mot barn og overgrep mot jevnaldrende. Er det mer enn 5 år mellom offer og den som begår overgrep regnes det som overgrep mot et barn. Er det mindre enn 5 år eller mot voksen betegnes overgrep som mot jevnaldrende. Det er verdt å merke seg at overgrep mot jevnaldrende kan inkludere overgrep der aldersspenn mellom offer og overgriper er ganske stort, for eksempel dersom overgriper er 16 år og offer 11 år.

1.4 Oppgavens disposisjon

Oppgaven består av fem deler. Del en er en innledning og en presisering av problemstilling. I del 2 presenterer jeg relevant teori. Del 3 er en metodebeskrivelse. I del 4 presenterer jeg resultater av funn. Del 5 inneholder resultatdiskusjon som i del 6 munnar ut i en oppsummering.

2.0 Teori

2.1 Barns utvikling – tilknytningsteori og selvregulering

Et barns utvikling handler om samspill mellom barnet og miljøet, hvor forhold mellom barnets genetiske styrke og sårbarhet, forhold ved fødsel og tidlig utviklingsfremmende og hemmende faktorer påvirker utviklingen. Barns utvikling skapes gjennom relasjoner til andre mennesker. Tilknytningsadferd er et instinkt, hvor mennesker har et medfødt, biologisk behov for å knytte nære følelsesmessige bånd til bestemte (omsorgs)personer. Tilknytningen fører til dannelse av indre mentale strukturer som danner grunnlaget for et barns personlighet og samspill med andre. I Bowlbys tilknytningsteori er tilknytningsmønstre et sentralt begrep. Disse beskriver hvordan barnet opprettholder en balanse ved å søke omsorgspersoner når de er urolig, og derfra utforske verden når det føler seg trygt. Etter hvert som barnet vokser vil tilknytningsmønstre bidra til å danne indre arbeidsmodeller hos barnet. De indre arbeidsmodellene påvirker barns utvikling, samspillet med andre mennesker, hvorvidt man stoler på andre, om barnet forventer å bli bekreftet og om de kan bruke sine ressurser på utforskning og lek. En god og trygg tilknytning vil gi et barn gode indre arbeidsmodeller og positive forventninger til nye samspill. Et barn som har erfaringer med at det har blitt følelsesmessig avvist når det har hatt behov for trøst eller hjelp, vil etter hvert holde disse følelsene skjult. Barnet vil prøve å håndtere ubehaget og stresset på egen hånd. Dersom et barns omsorgspersoner er uforutsigbar kan det være at barnet må overdrive sine følelsesuttrykk for å få oppmerksomhet (Schwartz og Hart 2009). Brandtzæg mfl (2011) presiserer at begrepet indre arbeidsmodeller beskriver aktive prosesser som endres over tid og sammenhengen med senere vansker ikke er bestemt, men må sees på som mer eller mindre sannsynlige utviklingsresultater. Dette betyr at det er muligheter for endring. Selv om et barn har gjort seg negative erfaringer tidlig i livet som kan føre til skjevutvikling, kan intervensjon og et godt miljø avverge dette. Et nyfødt barn er helt avhengig av sine omsorgspersoner, en tilknytning vil derfor skje uansett kvalitet på omsorgsutøvelsen. Det er ikke et spørsmål om eller i hvilken grad barn er knyttet til sine omsorgspersoner, men om kvaliteten på tilknytning, om den er utviklingshemmende eller utviklingsfremmende (Gjertsen 2013, Schwartz og Hart 2009). Bowlby vektlegger tilknytningens stressregulerende funksjon. Ved gjentatte erfaringer med hjelp til å regulere vil barnet etterhvert utvikle ferdigheter til å selv regulere sine følelser. Med dette utvikles ikke bare barnets oppmerksomhet og kjennskap til egne følelser, men også til å forstå

følelser hos andre (Furuholm og Sjøvold 2015). Et spedbarn kommunisere non – verbalt, noe som forutsetter at omsorgspersoner fortolker (og gir en respons) for at barnet skal ha en normal utvikling. Mentalisering blir definert som evnen til å være oppmerksom og regulerende i forhold til egne og andres mentale og affektive tilstander (Brandtzæg, Smith og Torsteinson 2011). Den utvikles ikke av seg selv, men må stimuleres frem, gjennom samhandling med omsorgspersoner via en prosess av speiling. En sikker tilknytning fremmer evnen til mentalisering. Den bidrar til at man møter andre mennesker med en nysgjerrighet over ulike oppfatninger og hvordan vi erfarer verden. En god mentaliseringsevne ligger til grunn både for å føle seg avhengig av, knytte seg til og være betydningsfull for andre, og for det å kunne kjenne seg autonom og avgrenset fra andre. En utrygg tilknytning svekker eller hemmer evnen til mentalisering. Evnen til å forstå at andre mennesker kan oppleve ting annerledes enn seg selv er mangelfullt utviklet, og det oppstår absolutt sannheter, ting ”er” fremfor ”kan være”. Mentalisering fremmer sosial forståelse og kommunikasjon, affekt og selvregulering (Brandtzæg, Smith og Torsteinson 2011, Smith 2017). Selvregulering antas å ha stor betydning for både skolefaglig, emosjonell og sosial tilpasning. Barn som opplever positiv omsorg preget av følelsesmessige nærhet, sensitivitet og trygge rammer utviser mer effektive selvreguleringsstrategier enn barn som vokser opp under negative kontroll, med en oppdragerstil preget av selvhevdelse, aggressivitet eller tvang (Backer-Grøndahl og Nærde 2015).

2.2 Barns seksualitet: hva er naturlig og normalt og hva er problematisk?

Barneårene har stor betydning for hvordan vi kommer til å fungere seksuelt. Et barn lærer tidlig hvordan det skal forholde seg til kroppskontakt og berøring. Seksualitet er en integrert del av et menneskes personlighet og utvikles hele livet. Seksualiteten påvirkes av erfaringer samt sosiale, følelsesmessige, fysiske, psykiske, kulturelle, økonomiske og politiske faktorer. Barn er nysgjerrig av natur, det er slik barn lærer. Nysgjerrigheten omfatter også kroppen. Seksuelle leker er en naturlig del av barnets utvikling. Det hjelper barnet å forstå egen seksualitet, egne grenser, det å vise ømhet og redusere angst for nakenhet. De seksuelle lekene er stort sett sunne og de er med på å gjøre barnet mer kompetent i forhold til å respektere grenser (Aasland 2015, NKVTS 2011). Barns seksualitet kan ikke sammenliknes med voksen seksualitet. Barns seksualitet er preget av

nysgjerrighet og utforskning. Noen ungdommer viser en seksuell adferd som øker deres sårbarhet eller skader andre. Som fagpersoner har vi da en plikt til å gripe inn, reagere og sørge for hjelp og nødvendig beskyttelse. Basert på Janus Center²

bekymringsbarometer, ”Trafikklyset” (Hegge 2017) og ”Age appropriate sexual behaviour Guide” (South Eastern CASA 2018), alle verktøy for å identifisere og vurdere adferd som vekker bekymring, kan vi dele inn seksuell adferd i tre kategorier.

Innenfor sunn og god seksuell adferd er det handlinger som er preget av gjensidighet, samtykke, aldersadekvat adferd, utprøvende adferd, lek og moro, uten maktforskjeller i styrke, størrelse, alder, status eller kognitivt. Motivasjonen for adferden er nysgjerrighet. Problematisk seksuell adferd brukes om handlinger som kan være helt i orden, men som er upassende i kontekst eller relasjon som den opptrer i. Problematisk seksuelle adferd kan være (for) tidlig seksuell debut, sex med stadig nye partnere eller med partnere som er mye eldre enn en selv. Skadelig seksuell adferd er de handlinger som er skadelig for den som utsettes og den som utøver. Det er handlinger som ikke er aldersadekvate og som ofte er planlagte og preget av hemmelighet. Adferden er ofte gjennomført ved bruk av makt, der den utsatte har negative emosjoner som skam, skyld, angst og den som utøver ikke tar ansvar. Adferden er gjentakende eller økende i frekvens eller vanskelig å avlede og stoppe. Den problematiske eller skadelige adferden har ikke alltid til hensikt å skade. Konsekvensen av adferden kan likevel være skadelig for andre i relasjonen eller situasjonen.

2.3 Marshalls og Barbarees multifaktorielle teori

Marshall og Barbarees multifaktorielle teori er en generell teori som forsøker å forklare hvorfor noen utvikler en overgrepssadferd. Den inkluderer opplevelser i barndommen, biologiske prosesser, læringsteori og kulturelle normer og holdninger i et forsøk på å forklare hvorfor noen kan utvikle sårbarhet for å begå seksuelle overgrep. Tilknytning spiller en viktig rolle i teorien. Teorien antyder at ulike sårbarhetsfaktorer predisponerer for å begå overgrep, og at disse faktorene interagerer med flere situasjonsbetingede faktorer. Den viktigste sårbarhetsfaktoren for å begå seksuelle overgrep er en utrygg tilknytning mellom foreldre og barn. En utrygg tilknytning disponerer for manglende evne til utforskning, vansker med å etablere og opprettholde relasjoner, lav selvtillit, svekket

---

² JanusCentret er et av tre senter i Danmark som arbeider med barn og unge med SSA.

evne til mentalisering og ekstremt stort behov for oppmerksomhet. Teorien vektlegger at ungdomstiden er spesielt utfordrende for ungdom med en utrygg tilknytning. Det er i den perioden det seksuelle skriptet³ dannes, det er da man forsøker å etablere de første intime relasjoner og det er da seksuelle interesser, preferanser og holdninger formes.

I overgang fra barn til voksen er en viktig utviklingsoppgave å skille mellom seksuelle og aggressive impulser. Hos en ungdom som, på bakgrunn av sin oppvekst tenderer mot antisosiale adferd, kan de økte hormonnivåene i puberteten føre til at seksualitet og aggresjon sammenblandes. En utrygg tilknytning kan gi utfordringer med å etablere og opprettholde relasjoner. Uten relasjoner til jevnaldrende kan ungdommen føle seg emosjonelt alene og avvist. Dette kan igjen føre til nedsatt selvbilde, sinne og utvikling av negative holdninger mot andre. Emosjonell ensomhet i ungdomsårene kan gi økt risiko for å leve ut seksuelle og emosjonelle behov på en avvikende og ufordelaktig måte. Disse negative følelsene kan påvirke seksuelt begjær, og bidra til at masturbasjon og (negative) seksuelle fantasier blir innlært som en mestringsstrategi for å føle seg bedre. Sex blir da oppfattet som en regulator for å dempe negative følelser. Dette kan igjen lede til at en ikke – seksuelle følelse, som for eksempel ensomhet, kan bli forbundet med opphisselse. Masturbering til avvikende seksuelle fantasier kan øke fantasiens styrke og intensitet, og ungdommen kan søke seksuelle kontakt preget av tvang eller med et yngre, mer sårbart barn.

---

³ Seksuell skript viser til forventninger om hvordan seksuell adferd bør uttrykkes. Begrepet sikter mot normer og forventninger om *hvem* vi kan ha sex med, *når* og *hvor* vi kan ha det.

3.0 Metode

Metode er en systematisk måte å gå frem på for å finne eller etterprøve kunnskap. Metode blir benyttet for å samle inn informasjon som trengs til en studie (Dalland 2012, 111).

I studiene har jeg benyttet meg av stegene beskrevet i Forsberg og Wengstrøm (2013, 31) for å gjøre et systematisk litteraturstudiet. En forutsetning for at man skal kunne gjøre et systematisk litteraturstudium er at det foreligger nok av forskning av god kvalitet. Dette for at man skal kunne ha grunnlag for en oppsummering og konklusjon.

3.1 Litteratursøk og datainnsamling

Etter å ha kommet frem til et tema startet jeg med å lese relevant litteratur for å få et overblikk over fagfeltet. Deretter definerte jeg en hensikt med studiene. Jeg formulerte så et spørsmål som kunne svares på, en problemstilling. I følge Forsberg og Wengstrøm (2013) er et av kriteriene for å oppfylle et systematisk litteraturstudie å tydelig beskrive kriterier og metode for søking og utvalg av artikler. Etter å ha definert en problemstilling startet jeg derfor å utarbeide søkeord.

3.1.1 PI(C)O skjema

Som hjelp for å utarbeide søkeord benyttet jeg et PI(C)O skjema. Et PI(C)O – skjema er en strukturert metode for å sette sammen ulike søkestrategier for søk i ulike databaser. PI(C)O er en forkortelse for : P - Pasient / populasjon / problem, I – intervention, C – kontroll, og O – outcome / utfall / resultat.

3.1.2 Inklusjons – og eksklusjonskriterier

For å ytterligere spesifisere søket satt jeg opp inklusjons – og eksklusjonskriterier

Inklusjonskriterier

- →2000
- Behandler perspektiv
- Full tekst
- Fagfelleverdert
- Publiseringnivå 1 eller 2 i NSD
- nordisk

Eksklusjonskriterier

- Artikler som utelukket tar for seg behandlingstilbud

- Overgriper under 13 år eller over 18 år
- Fokus på konsekvenser for offer

3.1.3 Databasesøk

Jeg startet med å søke i databasene Psycinfo og Pubmed. Jeg opplevde imidlertid at det var få relevante treff som belyste problemstillingen min. De aller fleste av artiklene jeg fant omhandlet voksne som begår overgrep mot barn, eller barn som har vært utsatt for seksuelle overgrep. I forkant av databasesøk hadde jeg lest litteratur om emne. Jeg valgte derfor å søke på forfatternavn som jeg visste var aktuell. Ved søke på forfatternavn fikk jeg opp relevant artikler som jeg har benyttet meg av i studien.

3.2 Metodekritikk

3.2.1 Søkeprosess og inklusjonskriterier

I starten av søkeprosessen var søkene preget av mer tilfeldighet enn system, og dette gjenspeilet også treffene. Søkeordene varierte og jeg var usikker på relevansen for søkeordene. Jeg fikk mange treff, men få som var aktuelle for min problemstilling. Jeg valgte etter hvert å gå fra å søke på enkelte søkeord, til å søke på forfatternavn. Med dette kan selvfølgelig artikler som ville ha belyst problemstillingen på en god måte ha blitt utelatt. Jeg tror likevel at studien har inkludert artikler som vil kunne gi et innblikk i hvordan man kan forstå unge som begår overgrep. Som et inklusjonskriterium hadde jeg satt opp nordiske artikler. Dette fordi jeg i størst mulig grad ønsket studier fra land som er lett sammenlignbare med Norge. Gjennom søkeprosessen fant jeg en amerikansk meta – analyse jeg likevel valgte å inkludere. Dette for å få en større mengde data å trekke en slutning ut i fra.

3.3 Kildekritikk

3.3.1 Kvalitetsvurdering

For å vurdere om en artikkel skulle benyttes i studien ble sjekklister for vurdering av forskningsartikler benyttet (FHI). Sjekklisene inneholder en rekke spørsmål som gjør det lettere å kritisk vurdere gyldigheten i en forskningsartikkel. I tillegg til bruk av kvalitetsskjema, ble publiseringsnivå for tidsskrift artikkelen var skrevet i undersøkt. Alle artiklene som er brukt i studien er publisert i tidsskrift med krediteringsnivå 1 eller 2 i

Norsk Samfunnsvitenskapelige datatjeneste (NSD). Av 23 artikler som ble lest i fulltekst ble 8 forkastet da de ikke hadde et behandlerperspektiv og 4 ekskludert da de var publisert i tidsskrift uten krediteringsnivå. 6 artikler ble forkastet da de ikke belyste problemstillingen på en hensiktsmessig måte.

3.3.2 Etske aspekter

Forskningsetikk er et område av etikken som har med planlegging, gjennomføring og rapportering av forskning å gjøre. Det innebærer også å sikre personvern og bevare troverdigheten av forskningsresultatene (Dalland 2012, 95-96). En studie som inkluderer forskning på barn og unge reiser spesielle og viktige problemstillinger. Ved forskning på barn og unge stilles det spesielt strenge krav til informert samtykke og minimal risiko. Det er samtidig svært viktig at barn – og unge også blir inkludert i forskning slik at de ikke behandles som små voksne. Medisinsk og helsefaglig forskning er regulert i helseforskningsloven (2008). I kapittel 3 står det at dersom man skal benytte seg av informasjon innhentet fra pasient/bruker, kreves det at man søker De nasjonale forskningsetiske komitéer (REK) om godkjenning. Denne studien benytter seg ikke av innhentet informasjon, og det søkes derfor ikke om godkjenning (Dalland 2012).

3.3.3 Valg av artikler og litteratur

Litteraturen som omhandler seksuelle overgrep er stor. Litteratur og studier som omhandler barn som begår overgrep er noe mer begrenset. Jeg føler meg likevel trygg på at jeg har funnet både faglitteratur og artikler som har belyst problemstillingen på en god og hensiktsmessige måte. Gjennom prosessen har jeg vært i kontakt med ulike fagpersoner som jobber innenfor fagfeltet og fått anbefalinger på litteratur. Jeg har også hatt et visst grunnlag fra kurs og undervisning til å støtte meg på. Gjennom studier og arbeid har det vært naturlige å søke etter informasjon fra ulike offentlige instanser som Nasjonalt kompetansesenter for vold og traumatisk stress (NKVTS) eller Velferdsforskningsinstituttet NOVA, og det har vært naturlig å inkludere litteratur fra disse også i denne studien.

3.3.4 Valg av perspektiv

I oppgaven har jeg valgt et behandlerperspektiv. Dette fordi jeg ønsket å se på hvordan man som behandler kan forstå, for å deretter kunne hjelpe unge som begår seksuelle overgrep. For å kunne hjelpe må man vite noe om hva som kan være bakenforliggende

årsaker. Studiene hadde kanskje sett annerledes ut dersom det var et kvalitativt studium med utgangspunkt i overgriper. Jeg tror imidlertid at datagrunnlaget som ligger til grunn for artiklene brukt i studiene er såpass bredt at man vil få en god oversikt over årsaker som *kan* ligge til grunn hos noen unge som begår seksuelle overgrep.

4.0 Hvem er den unge overgriperen?

Forskning viser at det er store forskjeller mellom ulike grupper av ungdom som begår seksuelle overgrep med hensyn til antall offer, kjønn og alder på offer, samt type handlinger og bruk av vold i overgrepene (Seto og Lalumière 2010, Långström, Grann og Lindblad 2000, Kjellgren et al. 2010, Jensen et al. 2016). Det er imidlertid noen fellestrekk som går igjen hos mange. De er unge, de vokser opp i fattigdom og med vold i hjemmet. De sliter på skolen, sosialt og har foreldre som ikke stiller opp. Mange unge som begår seksuelle overgrep kommer med andre ord fra familier med mange belastninger og vansker på flere områder (Kjellgren et al. 2010, Jensen, et al. 2016, Seto og Lalumière 2010, Långström, Grann og Lindblad 2000). Bendiksby (2008) har i sitt fagessay gjort et forsøk på å forstå unge som begår overgrep gjennom tilknytningsstrategier og utviklingshistorie. Han vektlegger at de ungdommene som har opplevd grov avvisning og forsømmelse, gjerne i kombinasjon med fysiske eller seksuelle overgrep ofte vil utvikle et sterkt avvisende tilknytningsmønster. Når omsorgspersonen er både årsaken til og løsningen på ens frykt, medfører dette kollaps i barnets adferd og oppmerksomhetsstrategier. Dette vil ofte gi en ekstrem følelsesmessig distanse, også til sine nærmeste, som igjen vil gi en sterk følelse av isolasjon og ensomhet. Kompleks traumatisering kan forstås som vold mot de samme funksjonene som et godt samspill er ment å fremme. Å leve med vedvarende frykt, og samtidig være overlatt til seg selv med hensyn til å regulere egen adferd og emosjonelle tilstander fører ofte til svekkede reguleringssevner. Dette kan komme til uttrykk ved vekslende og motsetningsfylte følelser og adferd, som opplevelse av tomhet, vedvarende tristhet, dissosiasjon og unngående sosial adferd på den ene siden, og lett mobiliserbart sinn, hypersensitivitet for affektive stimuli og vansker med å roe seg ned og aggressiv eller avhengig sosial adferd på den andre siden. For en ungdom som er i konstant alarmberedskap kan det uforutsigbare farlige bli det vante og dermed også det tryggeste. Dette danner igjen antitesen; det trygge og gode oppleves som skummelt og truende, og gir angst for å bli skadet eller såret. Dette kan medføre at noen unge overgripere opplever at den eneste kilden til intimitet som er trygg nok, er den distanserte. Videre at den eneste trygge måten å henvende seg til noen seksuelt på, er gjennom å vegre seg mot en eventuell avvisning ved å ta kontroll over situasjonen ved å ty til vold.

I Jensen et al (2016) består utvalget av ordinært henviste ungdommer med SSA til ressursenheten V27. Funn i studien viser at majoriteten av utvalget har en antisosial adferd,

og at de har mange likhetstrekk med ungdommer med andre alvorlige adferdsproblemer. I studien er det lavt rapport om egne traumer og spesielt egenopplevde seksuelle overgrep. Forskere er usikre på om resultatet stemmer, eller om det er mørketall som forklarer en del av dette bildet. Den unge som begikk overgrep var ofte i slekt med eller godt kjent med offeret. Majoriteten av overgrepene er utført alene, og det er flest jenter som er utsatt for overgrep. Det er imidlertid en relativt stor andel av sakene hvor både den unge med SSA og offer er gutt. Kjellgren et al. (2010) har i sin studie sammenlignet ungdommer som har begått seksuelle overgrep og ungdommer med andre adferdsproblemer mot en kontrollgruppe. Funn i studiene viser mange fellestrekk med ungdom med andre alvorlig adferdsproblematikk og ungdom med SSA. Unge med antisosial adferd, spesielt de med SSA, opplever foreldrene sine som svært kontrollerende, men samtidig avvisende og med svak omsorgsevne. Funn i studien viser at ungdom med antisosial adferd starter tidligere å drikke alkohol, drikker mer, røyker mer hasj og misbruker andre narkotiske stoffer enn kontrollgruppen. I tillegg er de mer spenningssøkende, viser mer aggresjon, og har også flere depressive symptomer. De har en tidligere seksuelle debutalder, har oftere solgt sex, ser hyppigere på porno og oppgir at de har sett på voldelige porno. Unge med SSA oppgir en stor seksual lyst, beskrevet som ”almost all the time” (Kjellgren et al. 2010, 1166), de er også mer tilbøyelige til å akseptere holdninger knyttet til stereotypisk oppfatning av kjønnsroller og voldtektsmyter. For å kunne forså hvorfor noen unge begår seksuelle overgrep er det viktige å inkludere de risikofaktorene som er av seksuelle karakter, som forhøyet seksuell lyst, holdninger til seksuell krenkelser og overgrep. Seto og Lalumière (2010) har i sin studie gjennomført en meta-analyse av 59 studier som har sammenlignet unge som begår overgrep med unge med andre alvorlige adferdsproblemer. Studien ønsket å se på likheter og ulikheter mellom unge med SSA og unge med annen alvorlig adferdsproblematikk. I studien har de sett at det er mange likhetsfaktorer mellom unge med SSA og unge med annen alvorlig adferdsproblematikk. Dette kan være antisosial holdninger, familieproblemer, tidlig utvikling av adferdsproblemer, sosiale problemer, rus, kognitiv fungering og generell psykopatologi. At noen unge begår seksuelle overgrep kan likevel ikke enkelt forklares som en enkelt manifisering av antisosiale tendenser. Unge med SSA og unge med annen alvorlig adferdsproblematikk skiller seg fra hverandre på to områder. Det ene er den atypiske seksuelle interessen (for eksempel fantasier om sex med yngre barn eller seksualisert vold) og det å selv ha opplevd seksuelle overgrep eller tidlig eksponering for sex eller porno. Mossige (2001) har i sin rapport sett på ungdoms holdninger til seksuelle krenkelser og overgrep. Han har sett på sammenhengen mellom

det å akseptere holdninger til sex med barn og aksepterende holdninger til voldtekt knyttet opp mot holdninger til stereotype kjønnsroller. Det å akseptere at voksne har sex med barn synes å være forbundet med å se på et barn som autonome seksuelle individer eller uenighet i seksuell lavalder (at den burde vært lavere). De guttene som hadde solgt sex eller presset noen til seksuelle handlinger viste også mer aksept for sex med barn. Aksepterende holdninger til voldtekt hadde en sterk sammenheng med holdning til stereotype roller, og videre en klar sammenheng med å attribuerer skyld i en tenkt overgrepssituasjon. Det er også en tydelig negative sammenheng med det å tillegge seg selv feminine egenskaper, som det å vise omsorg, ta hensyn til andre og forståelsesfull og aksepterende holdninger til voldtekt. Långström, Grann og Lindblad (2000) har gjennom omfattende statistiske analyser foreslått en typologi av unge overgripere gjennom en fem – cluster løsning. Det som først og fremst skiller ungdommene i de forskjellige clusterne er type overgrep, hyppighet, offerets kjønn og alder. Når en ungdom begår overgrep mot et jevnaldrende offer øker sannsynligheten for at overgrepet i større grad er preget av fysisk vold og utstrakt bruk av tvang. Offeret er oftere en fremmede, overgrepet blir oftere begått sammen med andre og innebærer oftere en form for penetrering (enten med kroppsdeler eller en gjenstand). Når overgrepet skjer mot et barn som er minst 5 år yngre enn overgriperen er det større sannsynlighet for at offeret er en gutt. Overgrepet er ikke i like stor grad preget av grov vold eller utstrakt bruk av tvang. Overgriperen og offeret er oftere i slekt, og overgriperen har oftere begått flere overgrep. Studien viser at unge som begår overgrep mot jevnaldrende kan adferden sees som en del av en mer kompleks antisosial adferd (for eksempel samtidig rus, vold, kriminalitetsproblematikk). De unge som begår overgrep mot yngre barn er oftere sosialt isolert og har utfordringer knyttet til sosiale relasjoner til jevnaldrende. De har mindre grad utfordringer knyttet til antisosial adferd i tillegg til SSA. De har derimot i større grad symptomer på alvorlige psykiske problemer som nevrotiske tilstander eller psykopatologi. Ved å beskrive hva som skiller de ulike gruppene av unge som begår seksuelle overgrep kan man identifisere og utarbeide spesifikke tiltak mot den enkelte gruppen og dermed forebygge nye overgrep.

5.0 Monster, offer eller hvem som helst

Henrik er en 14 år gammel gutt. Han bor med mor og ei lillesøster i en kommunal bolig. Han har ingen kontakt med far eller annen slekt. Mor har gjennom oppveksten hans hatt ulike kjærester. Henrik og søsteren er ofte alene når mor treffer kjæresten eller er på jobb. Når Henrik var 3 år begynte han i barnehagen. Barnevernet dekket regningen. I barnehagen ble han god venn med Kristian. Kristian var 5 år og en av barnehagens tøffe gutter. Henrik var litt redd han, samtidig som han så opp til han. En dag, når Henrik og Kristian, var alene på "aktivitetsrommet" ba Kristian Henrik om å ta av seg buksen. Kristian tok han på tissen og fikk også Henrik til å ta på hans. Kristian sa at de ikke måtte fortelle det til noen. Da vil de få kjeft, og kanskje også juling. Neste gang de var alene ba Kristian Henrik om å suge på tissen hans. De ansatte kom inn å så hva som skjedde. Begge guttene fikk kjeft, foreldrene ble informert og når Henrik kom hjem fikk han bank av mors kjæreste. "Forbanna homounge" ble han kalt. Dette skulle aldri mer snakkes om. Han skjønnte godt hvorfor Kristian hadde sagt at dette måtte forbli en hemmelighet. Noen ganger våknet Henrik om natten. Han hørt skrik og rop. Mamma var lei seg og gråt. Henrik ble også lei seg, men han hadde ingen snakke med.

Forskning viser at det ikke er en enkelt markør som kan forklare hvorfor noen unge utvikler en seksuell overgrepssadferd (Seto og Lalumière 2010, Kruse 2011, Kjellgren et al. 2010, Kjellgren 2009, Jensen et al. 2016). For å forstå det komplekse bildet som ligger til grunn må vi se på ulike risikofaktorer. Seksualitet er en del av vår personlighet. Utvikling av seksualitet og personlighet må derfor sees i sammenheng. Kunnskap om, og et positivt forhold til egen kropp og seksualitet er viktig for seksuell glede, og for å utvikle et sunt seksuelt script som voksen (Aasland 2014, Aasland 2015, Askeland, Jensen og Moen 2017). Tidligere erfaringer med relasjoner, tilknytning og behovstilfredsstillelse, også av ikke – seksuell karakter, påvirker seksualiteten. Det å være intim og ha sex med noen er uløselig knyttet til det å gå med relasjon med noen. Marshall og Barbarees vektlegger i sin teori at utrygg tilknytning er en av de viktigste sårbarhetsfaktor som predisponerer for SSA (Kjellgren 2009). Egne erfaringer med omsorgssvikt, og særlig erfaringer med å være vitne til eller offer for vold i familien fremheves i Strange (2012) og Ingens og Kleive (2011) som en sterk risikofaktor for å selv begå seksuelle overgrep. Jensen et al. (2016) bekrefter noen av de samme funnene, og fremhever spesielt det at majoriteten i utvalget har sosiale vansker. Dette støttes også i Kjellgren et al. (2010) som viser til at begge de to antisosiale

gruppen oftere var fra lavere sosiøkonomiske kår, de har større forekomst av depressive symptomer, er mer spenningsøkende og mer tilbøyelig til bruk av vold. Dette samsvarer med funn i Seto og Lalumière (2010) Kjellgren et al. (2010) bemerker også at funn i deres studie viser at barn med antisosial adferd, og spesielt SSA, oppgir foreldrene som kontrollerende, distansert og med svak omsorgsevne.

Det er imidlertid viktig å presisere at de færreste barn – og unge som utsettes for vold, omsorgssvikt eller seksuelle overgrep selv begår overgrep. Kripos (2017) har i sin rapport sett at 14 % av ungdommer anmeldt for voldtekt, også er registrert som fornærmet i seksuallovbruddsak eller som utsatt for eller vitne til vold utøvet av foreldre eller steforeldre. Dette bekreftes i Kjellgren (2009) som viser at mindre enn 10 % av de som har blitt registrert utsatt for seksuelle overgrep i barndommen har blitt registrert anmeldt for seksuelle overgrep som voksne. For å ha en normalutvikling trenger barn et stabilt, følsomt, kjærlig og stimulerende miljø. Et slikt miljø skaper en trygg base som gir rom for utvikling og utforskning. Bendiksby (2008) diskuterer i sitt fagessay om det kan være slik at det er verken behov for nærhet eller behov for sex som er driften bak overgrepshandlinger, men at det kan være et behov for å ta kontroll over situasjoner man selv har opplevd. Gjennom et overgrep iscenesetter man egne relasjonelle erfaringer, men går ut som den ”seirende” part, og får en opplevelse av hevn og oppreisning. I motsetning til andre organer har hjernen sin vekstspurt fra fødsel og inn i de første leveårene. I denne prosessen er hjernen følsom for både god og dårlig påvirkning. Dersom et barn utsettes for vedvarende traumer, som vold i nære relasjoner, være vitne til vold i nære relasjoner, overgrep eller omsorgssvikt, kan dette bidra til at sentrale områder i hjernen påvirkes og endres. Dette gjelder særlig tilknytning, systemet for krisehåndtering, emosjonssystemet, hukommelsen og evnen til refleksjon og selvforståelse. Forståelsen av tilknytningstraumer bygger på kunnskap fra utviklingspsykologi, traumepsykologi og nevrobiologi, og gir således et bredere perspektiv enn tilknytningsteori alene (Furuholm og Sjøvold 2015). Dette kan være nyttig for å forstå helheten i det komplekse bildet en skadelig seksuelle adferd representerer.

Helt siden Henrik begynte på skolen har de eldre guttene mobbet han. Han sliter på skolen, både faglig og sosialt. Han har ingen venner og føler seg ensom. Det er vanskelig å være hjemme, så han går mye rundt ute. Moren maser på han, prøver å bestemme over han, men hun bryr seg egentlig ikke. Hun sier aldri at hun er glad i han.

Av og til sitter han på lekeplassen. De yngre barna synes det er stas å prate med han. De synes han er kul. Henrik liker at han har makt over de yngre, får de til å gjøre som han vil. Et par ganger har han bedt noen av de yngre barna om å kle av seg og ta på han. Han tenner egentlig ikke på barn. Det er bare det at ingen andre som vil ha sex med han.

En felles forståelse er at man finner mange likhetstrekk mellom unge med annen alvorlig adferdsproblematikk, som antisosial adferd, rus, kriminalitet og hos ungdom med SSA (Kjellgren et al. 2010, Ingens og Kleive 2011, Kruse 2011, Långström, Grann og Lindblad 2000, Seto og Lalumière 2010, Jensen et al. 2016). Særlig ser det ut til at mangelfull sosial kompetanse har stor betydning for opplevelsen av å føle seg ensom, avvist og ikke inkludert (Seto og Lalumière 2010, Kjellgren et al. 2010). Denne opplevelsen kan igjen utløse et sinne mot andre, spesielt kvinner og også ha betydning for at noen innleder kontakt med yngre barn. Dette er tråd med typologi presentert i Långström, Grann og Lindblad (2000), hvor overgrep mot yngre, og spesielt gutter, blir begått av unge som er sosialt isolert og har utfordringer knyttet til sosial relasjoner. Det er en høyere forekomst av alvorlige psykiske problemer i denne gruppen, noe som også bekreftes i Jensen et al. (2016) og Kjellgren et al. (2010) hvor flere har nevroutviklingsforstyrrelser. Det er imidlertid viktig å presisere at en ungdom som begår seksuelle overgrep mot barn, ikke er en "junior-pedofil" i utvikling. Det er ei heller slik at alle med en seksuell tiltrekning mot barn begår overgrep (Strange 2012). Det at ungdom begår overgrep må forstås som en adferd og ikke som en diagnose. Ungdommen er i utvikling, og blir adferden korrigert og endret kan også forholdet til egne seksualitet endres. Marshall og Barbaree (Kjellgren 2009) fremhever i sin teori at et overgrep skjer når ulike sårbarhetsfaktorer interagerer med situasjonsbetingende faktorer. Det vil si at tilstedeværelse av et potensielt offer, eller bruk av rusmidler kan være en katalysator for at overgrepet finner sted. Det å ha blitt utsatt for omsorgssvikt er ikke alene er forklaringsmodell for hvorfor noen utvikler SSA.

Henrik er på fest. Han har drukket et par pils, og røykt en joint. Kari, ei jente han har drevet å flørtet litt med er også på festen. Han synes det er fint å ha truffet henne. Samtidig merker han at det gjør noe med han. Han synes ikke noe om at hun prater med andre gutter. Han mener hun er for flørtete. De begynner å krangle. Henrik tar Kari med inn på et rom. Han vil ha sex med henne. Hun sier nei. Han hører ikke etter, kler av henne og gjennomfører et samleie. Klart hun vil ha sex med han, de er jo neste kjærester. Kari stritter ikke i mot, sier ingenting, hun klarer ikke.

Overgrep mot jevnaldrende er i følge Långström, Grann og Lindblad (2000) oftere forbundet med rusbruk enn overgrep mot et yngre barn. Et slikt overgrep er også oftere preget av makt og tvang og penetrering. I 2016 var 39 % av alle anmeldte voldtekter festrelaterte. Disse kjennetegnes ved at det skjer mellom jevnaldrende ungdommer som kjenner hverandre og det har nesten alltid vært rus eller alkohol inni bildet (Kripos 2017). Kruse (2007) har beskrevet det samme, og oppgir at sammenhengen mellom seksuelle overgrep og rus er klar, og at forskning viser at opp mot 60-65 % av de som begikk overgrep var ruset. Det antas at alkohol kan fjerne hemmninger hos den som begår overgrep, fungere som en unnskyldning eller forklaring i etterkant eller som et middel for å redusere offerets motstand. Alkoholinntaket kan også brukes som et grunnlag for en fortolkning av en kvinne som seksuelt tilgjengelig eller ute av stand til å gjøre motstand.

Mor har igjen fått en ny kjæreste. Han banker både henne, og når Henrik har prøvd å beskytte henne, også han. Gjennom nøkkelhullet til mors soverom har han sett kjæresten voldta henne. Han har også sett at kjæresten ofte går inn til lillesøster etter hun har lagt seg. En gang samboeren og Henrik var alene hjemme så de på pornofilm. Han husker godt hvordan samboeren snakket nedsettende om damene i filmen, og lo rått når de blir utsatt for ydmykende handlinger. Henrik likte det egentlig litt. Han kjente at han ble kåt. Han vet hvor filmen ligger og det hender han ser på samtidig som han onanerer. Når han ser på filmene tenker han på Lisa, naboenta som er tre år yngre. Han skulle mer enn gjerne gitt henne en omgang – han er helt sikker på at hun hadde likt og bli tatt med makt. Det er jo slik jenter tenner på.

Forskning viser at det er mange fellestrekk mellom antisosial adferd og det å utvikle en overgrepsadferd (Seto og Lalumière 2010, Kruse 2011, Kripos 2017, Kjellgren et al. 2010, Kjellgren 2009, Jensen et al. 2016). Det som imidlertid er en viktig tilleggsfaktor er at hos ungdommer med SSA er det også en seksuell risikofaktor (Seto og Lalumière 2010, Kjellgren et al. 2010). Både hos barn og voksne ser det ut til at de grunnleggende drivkreftene bak overgrepshandlinger av seksuelle karakter er seksuelle opphisselse og lyst. Seksuelle opphisselse og lyst er vanligvis blandet sammen med aggresjon, behov for kontroll, dominans og makt, i tillegg til behov for nærhet og berøring (Seto og Lalumière 2010). Funn i Kjellgren et al. (2010) bekrefter dette bildet. Ungdom i studien oppgir at de tenker oftere på og er mer opptatt av sex enn kontroll gruppen. De har i større grad hatt

mange seksual partnere og har også sett mer på porno sammen med andre. Seto og Lalumière (2010) har i sin studie funnet at det som i størst grad skiller mellom antisosial adferd og SSA er atypisk seksuell interesse. Deretter kommer det å ha blitt utsatt for seksuelle overgrep etterfulgt av kriminalitet, antisosiale tendenser og rusbruk. Dette viser at det er mange risikofaktorer, som til sammen skaper en ungdom med overgrepssadferd. Det er imidlertid viktig å presisere at i det aller fleste overgrep er det en seksuell faktor, og ikke bare et utslag av sinne eller maktutøvelse.

Henrik har fått noen kompiser. Den henger sammen på senteret eller i parken. Han merker at det gjør han godt. Han og gutta snakker en del om sex. Om at det er mannen som er sjef i et forhold. Om hvor mye mer verdt gutta er. De er enig om at de fleste jenter liker å bli tatt hardt, gjerne med vold og ydmykelse. Det har jo de sett på mange filmer. Innimellom runker de sammen. De er lite snakk om følelser og sånn. Gutter har jo ikke det. Når han kjeder seg onanerer han. Han har funnet ut at porno ligger lett tilgjengelig på nett og søker stadig etter grovere filmer. Han merker at det skal litt mer til før han blir tent enn tidligere.

Marshall og Barbarees hevder i sin teori at relasjonsskadede ungdom kan oppleve å ha vansker med å etablere intime relasjoner med andre. Følelsen av å bli avvist kan igjen gi negative holdninger mot den som avviser, som oftest ei jente. Disse negative følelsene kan igjen påvirke det seksuelle følelseslivet og føre til utvikling av avvikende seksuelle fantasier, om sex med barn eller om seksuell vold (Kruse 2011). Dette samsvarer med funn i Bendixby (2008), som beskriver hvordan tidlige relasjonelle erfaringer også tas med inn i intime relasjoner. Mange unge får sitt første møte med sex gjennom porno. Dette kan gi et feilaktig bilde av hva sex er. Noen ungdommer bruker porno som en regulator for følelser, og får nærmest et avhengighetsforhold. Mossige (2001) kan ikke gi noe entydig svar på om sammenhengende mellom pornografi og det å begå seksuelle overgrep, men kan, ved hjelp av sosial læringsteori, tenke seg at det kan være en sammenheng mellom omfattende bruk av pornografisk materiale og det å akseptere seksuelt grenseoverskridende handlinger. Gjennom voldelige scener kan den avvikende seksuelle interessen bli dyrket. Dette kan igjen føre til kognitive feiloppfatninger. Forskere har påvist at det er en sammenheng mellom det å begå seksuelle overgrep og det som kalles kognitive feiloppfatninger (Kruse 2011, Mossige 2001). Kognitive feiloppfatninger bidrar til å justere virkeligheten så den stemmer bedre overens med egen forståelse av den. Dette

vil påvirke evnen til å se realistisk på offeret og konsekvenser av egne handlinger. Videre bidrar den til å legitimere egne handlinger som akseptable. En kognitiv feiloppfatning kan være at en ungdom som har begått overgrep legger all skyld eller ansvar for overgrepet over på offeret. En annen overgriperens idé om at offeret egentlig likt det. Kognitive feiloppfatninger kan sees i sammenheng med såkalte voldtekstmyter. Voldtekts myter er kulturelle fortellinger om voldtekt som ofte fører til at offerets ansvar for overgrepet forsterkes og overgriperens ansvar for overgrepet forminskes. Høy forekomst av seksuell script som bekrefter seksuell underordning av jenter, generell aksept av vold og manglende likestilling mellom menn og kvinner kan bidra til at seksuell overgrep finner sted. Kjellgren, Priebe, et al. (2010) og Seto og Lalumière (2010) finner i sin studie indikasjoner på at ungdom som har begått et seksuelt overgrep i større grad enn kontrollgruppen viser aksept til voldtekts myter og kjønnsstereotyper. Mossige (2001) hevder at seksuelle krenkelser og overgrep kan sees på som en forlengelse og overdrivelse av tradisjonelle mønstre og rammer, både for menns seksuelle handlemåter og for forholdet mellom menn og kvinner på dette området. Gutter og menn tar seg til rette; sex er noe de må ha, noe som presser seg på.

Henrik går i andre klasse på videregående. Han er forelsket i Ane, ei av de kule jente i første. Han prøvde å snakke med henne en dag i kantina, spørre om hun vil bli med på date. Foran en fullsatt kantine lo hun hånlig av han. Hva trodde han at han var? Et null som trodde han hadde sjans på henne? Henrik ble forbanna. Han stormet ut av skolen og løp hjem. Der kranglet mor med nok en ny kjæreste. Han tok med seg en kniv å stakk ut. Han ville ha en røyk, men hadde ingen penger. Han løp mot gatekjøkkenet. Han gikk inn, prøve å true til seg penger, men mislykkes. Han løp mot skogen. På gangstien så han Ane, jente han er forelsket i og som har ydmyket han foran hele skolen. Han er sint, frustrert og kåt. Han vet at når jenter sier nei til sex mener de egentlig ja. De bare tørr ikke å innrømme det, dessuten går det rykter om at hun har sex med hvem som helst. En tøs, en hore! Dessuten er han mann og det er han som bestemmer.

6.0 Hvis du leter etter et monster

Vi har nå fulgt Henrik gjennom en barndom som har satt sine spor. Han har vært utsatt for omsorgssvikt, overgrep og har selv begått overgrep. Mye kunne vært unngått. Det å utvikle en overgrepsadferd er ikke basert på en enkelt faktor. For at barn – og unge skal bli overgripere må en rekke faktorer være tilstede. Som fagpersoner har vi et ansvar for å se og gripe inn når vi mistenker at en ungdom er utsatt for ulike risikofaktorer for skeivutvikling. Jo tidligere vi griper inn, jo bedre sjanse er det for å lykkes – før en adferd får etablert seg som et personlighetstrekk.

Leter vi etter monster er det lite trolig at vi finner de ungdommene som begår seksuelle overgrep. For ingen av dem er monstre, de er unge som har begått seksuelle handlinger som har krenket eller vært skadelig for dem selv eller andre. Solid forskning viser at årsaken til at noen utvikler en skadelig seksuell adferd er multifaktorielle, altså at arv og risikofaktorer virker sammen med et miljø som fremmer eller hemmer disse. Vi vet at de kjente risikofaktorene for å utvikle antisosial adferd også ligger til grunn for å utvikle SSA. Vi vet at det å gi barn – og unge et trygt og godt oppvekstmiljø også spiller en rolle for å forhindre at unge begår overgrep. NKVTS utarbeidet i 2017 en rapport med forslag til landsdekkende struktur for et behandlingstilbud til barn og unge med SSA. Ved å gripe tidlig inn når et barn eller ungdom har begått seksuelle overgrep mot et annet barn kan vi være med på å redusere vold og seksuelle overgrep mot barn. De fleste unge endrer adferd ved en tydelig offentlig korreksjon, kombinert med en plan fra ulike instanser rundt (Kleive 2016).

#metoo har vært en kampanje i sosial medier som har satt søkelys på seksuell trakassering og overgrep i arbeidsliv og i organisasjoner. I kjølvann av dette har det dukket opp en rekke saker hvor en annen gruppe gutter og menn har vært involvert. De som har en høy sosioøkonomisk status, gjerne er både sosialt veltilpasset og skoleflink, som viser lite tegn på antisosial adferd. De ungdommene som muligens gjennom manglende forståelse for den andre, gjennom kulturell og kontekstuell tilrettelegging har endt opp utfordret som anes som akseptabel seksuell adferd. De som kanskje aldri har blitt korrigeret for sin stadig mer grenseoverskridende adferd. De som til slutt ender opp som overgripere, kanskje nesten uten å vite det selv. Ikke fordi de har hatt som hensikt å skade noen, men fordi ingen har fortalt dem når nok er nok. De overgrepene som skjer der skillet mellom frivillig

sex og overgrep har blitt farlig tynt. Disse overgrepene blir sjeldnere anmeldt. Verken offer eller overgriper kommer ikke i kontakt med helsevesenet. For fortsatt snakker vi om sex som noe tabubelagt, om noe som skal stille ties. Om at jenta har et ansvar for å ikke bli så full, implisitt at om hun blir det må hun nesten regne med å bli misbrukt.

Seksualundervisning i skolen utfordres av lett tilgjengelig pornografi på nett. De voksnes pekefinger om hva som er adekvat seksuell adferd blir satt opp mot et stadig mer seksualisert samfunn. Mange ungdommer opplever et stort press på når og hvordan de skal ha sex. For noen er det et press om å ha debutert seksuelt, kanskje uten å finne en partner. Andre har sex selv om de egentlig ikke vil, og noen føler seg presset til å ha en form for sex de egentlig ikke liker.

*Er du 13 er du med, når du suger så gå ned, er du deilig så skal du få smake pikk
Oh, shit, søsteren din er passe brisen da, sjenker hun så drita så nei blir til ja
Jeg drikker meg full til smaken av gull, spør meg hva jeg vil ha, svarer et knull*

Er utdrag fra tre russelåter i 2017. Vi har alle vært ungdom, og vet noe om det å være ung – om det å ville provosere. Likevel synes jeg det er skremmende når russelåter forherliger rusbruk og det som skildres som seksuelle overgrep. Holdninger og sosial aksept påvirker handlinger. Og jeg tror at slike tekster er med på å skape en større aksept for å drikke seg full, prøve andre rusmidler eller til å ha sex med en som ikke vil eller er for beruset til å si ja eller nei. Økt sosial aksept kan bidra til at noen tar andre valg enn de ellers ikke ville tatt. Valg som kan få alvorlige konsekvenser både for offer og utøver.

Felles for alle er at holdninger og kunnskap om seksualitet bygges opp over tid. Vi må begynne allerede i barnehagen. Snakke om grenser og seksualitet. Barn må få alderstilpasset informasjon om gode og dårlige relasjoner, bli trygg i egen kropp, få et positivt selvbilde og lære seg å identifisere egne og andres følelser. Det å snakke om grenser, sex og samliv er viktig. Ikke bare om den tekniske biten, om stillinger, kjønnssykdommer og prevensjon. Funn i EuKids online undersøkelsen (Livingstone 2011) viser at 34 % av norske barn mellom 9 og 16 år har sett porno på nett. Vi må snakke om at pornografi nødvendigvis ikke reflekterer virkeligheten eller skildrer normal intimitet mellom mennesker. Vi må snakke om respekt for den andre, om grensesetting, om gjensidig seksualitet, om at bare ja er ja. Vi må tørre å møte ungdommen uten fordommer og stigma, vi må møte ungdommen der de er – med de utfordringene de står i uavhengig

av egne holdninger. Vi må fortelle om den positive seksualitet – den som handler om å holde i hånden, om kjærtegn, hudkontakt – om normalseksualitet som en kontrast til en industri som tillater seksuelle handlinger preget av krenkelser og ydmykelse. Som fagpersoner må vi akseptere at ting er annerledes enn da vi var ung, at vi nødvendigvis ikke sitter på sannheten om hva som er korrekt adferd. Jeg vil avslutte oppgaven med et sitat fra en ungdom i rapporten ”Samtaler med ungdom om seksuelle krenkelser”.

«Når ungdommer kommer og forteller om så vanskelige ting, så bør helsesøster og andre som jobber med ungdom si «tusen takk for at du sa ifra til meg!» Du trenger å bli sett og de trenger forståelse fra voksne når vanskelige ting kommer frem. Det er noe alle bør lære på studiet sitt. Det er faktisk det minste de kan gjøre for deg (Barneombudet 2018, 28)»

For om man er i samtalen med en ungdom som har begått overgrep, eller om man snakker med en ungdom som har blitt utsatt for overgrep trenger de den trygge voksne. Den som tåler å høre uten å dømme, den som kan komme med råd uten å kritisere, den som tørr å snakke åpent om at seksuelle overgrep begått av barn – og unge er et problem. Den som tørr snakke om tabu, om følelser, om kjønn og intimitet. Først når vi tror at barn – og unge kan begå overgrep, kan vi se at det skjer. Først da kan vi hjelpe de barna som både er utsatt for og begår seksuelle overgrep.

Referanseliste

- Andersen, Inger Lise. 2014. «Unge overgripere. Omfang og tiltak.» I *Seksuelle overgrep mot barn. Traumebevisst tilnærming.*, redigert av Siri Søfstad og Inger Lise Andersen, 101-113. Oslo: Universitetsforlaget.
- Askeland, Ingunn Rangul, Monica Jensen, og Linda Holen Moen. 2017. *Behandlingstilbudet til barn og unge med probelmatisk eller skadelig seksuell atferd -kunnskap og erfaringer fra de nordiske landene og Storbritannia - forslag til landsdekkende struktur.* Rapport 1/2017, Oslo: Nasjonalt Kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Aasland, Margrete Wiede. 2015. *Barna og seksualiteten.* Oslo: Cappelen Damm Akademiske.
- . 2014. *Si det til noen. En bok om seksuelle overgrep mot barn og unge.* Oslo: Cappelen Damm Akademiske.
- Backer-Grøndahl, Agathe, og Ane Nærde. 2015. «Den viktigste og vanskeligste selvreguleringen hos barn.» *Ridsskrift for Norsk Psykologforening*, 497-503.
- Barneombudet. 2018. *Alle kjenner noen som har opplevd det. Samtaler med ungdommer om seksuelle krenkelser.* Oslo: Barneombudet.
- Bendiksby, Olav Henriksson. 2008. «Å forstå unge overgripere: tilknytningsstrategier og utviklingshistorie.» *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 735-738.
- Brandtzæg, Ida, Lars Smith, og Stig Torsteinson. 2011. *Mikroseperasjoner, tilknytning og behandling.* Bergen : Fagbokforlaget .
- Dalland, Olav. 2012. *Metode og oppgaveskriving.* Oslo: Gyldendal Norske Forlag.
- FHI. u.d. *Folkehelseinstituttet.* Funnet 04 06, 2018. <https://www.fhi.no/kk/oppsummert-forskning-for-helsetjenesten/sjekkliste-for-vurdering-av-forskningsartikler/>.
- Forsberg, Christina, og Yvonne Wengström. 2013. *Att gora systematiske litteraturstudier.* Stockholm: Bokforlaget Natur og Kultur.
- Furuholm, Kristin G, og Mette Sund Sjøvold. 2015. *De minste barnas stemme.* Oslo: Universitetsforlaget.
- Gjertsen, Per Åge. 2013. *De usynlige barna.* Bergen: Fagbokforlaget.
- Hegge, Birgit. 2017. *Trafikklyset - Seksualitet hos barn og ungdom.* Stavanger: Hertervig Forlag.
- Helseforskingloven. 2008. «Lov om medisinsk og helsefaglig forskning av 20. juni 2008 nr 44.»

- Holmes, Martha, og Oda Leran Skjetne. 2018. *VG.no*. 17 01. Funnet 01 17, 2018.
<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/yv7G9a/listhaug-vil-stoppe-monstrene-paa-nettet>.
- Hultgreen, Gunnar. 2018. «Voldtektsdømt.» *Dagbladet*, 14 04: 8-10.
- Ingens, Eili Knudsen, og Helle Kleive. 2011. *I møte med unge overgripere*. Oslo: Gyldendal Norske Forlag.
- Janus Centret. u.d. «Bekymringsbarometer.»
- Jensen, Monica, Erling Garbo, Helle Kleive, Øystein Grov, og Mari Hysing . 2016. «Gutter i Norge med skadelig seksuelle adferd.» *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 366-375.
- Kjellgren, Cecilia. 2009. «Adolescent sexual offending. Prevalence, risk factors and outcome.» Doktoravhandling, Lund University, Faculty of Medicine Doctoral Dissertation Series, Lund.
- Kjellgren, Cecilia, Gisela Priebe, Carl Göran Svedin, og Niklas Långström. 2010. «Sexually Coercive Behavior in Male Youth: Population Survey of General and Specific Risk Factors.» *Archives of Sexual Behavior*, 1161-1169.
- Kleive, Helle. 2017. *Bergens Tidende*. 10 05. Funnet 04 08, 2018.
<https://www.bt.no/btmeninger/debatt/i/4pryR/Nar-barn-er-overgripere>.
- Kripos. 2017. *Mindreårige anmeldt for voldtekt i 2016*. Politiet - Kripos.
- Kruse, Anja. 2011. *Unge som begår seksuelle overgrep*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter for vold og traumatisk stress.
- Långström, Niklas, Martin Grann, og Frank Lindblad. 2000. «A preliminary typology of young sex offenders.» *Journal of Adolescence*, 319-329.
- Livingstone, Sonia OBE. 2011. «LSE Research Online.» *Cross-national comparison of risks and safety on the internet: initial analysis from the EU Kids Online survey of European children*. 15 11. Funnet 05 02, 2018.
<http://eprints.lse.ac.uk/id/eprint/39608>.
- Mossige, Svein. 2001. *Ungdoms holdninger til seksuelle krenkelser og overgrep. Ungdomers oppfatning av barn som legitime mål for seksuelle handlinger*. Rapport 16/01, Oslo: Norsk Institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- NKVTS. 2011. *Seksuelle og fysiske overgrep mot barn og unge*. . Kunnskapstatus, Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- NRK. 2018. *NrK Troms*. 09 04. Funnet 04 09, 2018. <https://www.nrk.no/troms/ungdom-domt-for-grove-overgrep-mot-sin-yngre-soster-1.13999269>.

- Schwartz , Rikke , og Susan Hart. 2009. *Fra interaksjon til relasjon*. Oslo: Gyldendal Akademiske.
- Seto, Michael C, og Martin L Lalumière. 2010. «What is so special About Male Adolescent Sexual Offending? A review and Test of Explanations Through Meta-Analysis.» *Psychological Bullentin*, 526-575.
- Smith, Lars. 2017. «Oppvekst og psykologisk utvikling.» I *Oppvekst og psykologisk utvikling*, av Liv Mette Gulbrandsen, 139-178. Oslo: Universitetsforlaget.
- South Eastern CASA. 2018. 10 04. <http://www.secasa.com.au/assets/Documents/Age-appropriate-behaviours-1.pdf>.
- Straffeloven. 2008. «Lov 20. mai 2005 nr 20 om straff.»
- Strange , Mimmi. 2012. *Børn og unge med seksuelt grænseoverskridende eller krænkende adfærd*. Undervisningsmateriale, SISO - Senter for sociale innsatser ved seksuelle overgrep mod børn.